JADID MA'RIFATPARVARLARINING PEDAGOGIK MEROSI ASOSIDA ZAMONAVIY TA'LIMDA TADBIRKORLIK KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI

NDU "Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi"
ixtisosligi tayanch doktoranti
Ismatillayeva Mahliyo Muzaffar qizi
mahliyoismatillayeva24@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada jadidchilik harakati vakillarining iqtisodiy va ma'rifiy qarashlari zamonaviy pedagogik yondashuvlar nuqtai nazaridan tahlil qilingan. Abdurauyf Fitrat, Abdulla Avloniyning tijorat, strategik rejalashtirish hamda iqtisodiy madaniyat haqidagi konsepsiyalari asosida o'quvchi va talabalarda tadbirkorlik kompetensiyalarini shakllantirishning konseptual modeli ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ma'rifatparvar alloma Fitratning "Bugun — ertaga — kelajak" tamoyili hamda milliy taraqqiyot zanjiri doirasida o'quv jarayoniga tatbiq etiladigan amaliy-pedagogik yo'nalishlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: *Jadidchilik, jadid pedagogikasi, iqtisodiy tafakkur, strategik tadbirkorlik, ijtimoiy mas'uliyat, iqtisodiy madaniyat, pedagogik integratsiya, loyihaviy ta'lim.*

ABSTRACT

This article analyzes the economic and educational views of the Jadidism movement representatives through the lens of modern pedagogical approaches. Based on the concepts of commercial affairs, strategic planning, and economic culture developed by Abdurauf Fitrat and Abdulla Avloniy, a conceptual model for developing entrepreneurial competencies among learners is examined. Furthermore, practical pedagogical directions to be integrated into the educational process within the framework of Fitrat's "Today — Tomorrow —

Future" principle and the national development chain are highlighted.

Keywords: *Jadidism, Jadid pedagogy, economic thinking, strategic entrepreneurship, social responsibility, economic culture, pedagogical integration, project-based learning.*

KIRISH:

Zamonaviy raqamli iqtisodiyot va jahon bozorining shiddatli o‘zgarishi ta’lim tizimi oldiga nafaqat nazariy bilimlarni berish, balki yosh avlodda strategik fikrlash, iqtisodiy xulq-atvor va tadbirkorlik kompetensiyalarini shakllantirish vazifasini qo‘ymoqda. Ushbu muammoning samarali yechimi milliy va jahon pedagogik hamda iqtisodiy fikri tajribasini sintez qilishni talab etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

XX asr boshlarida Turkiston ma’rifatparvarlik harakatining namoyandasi Abdurauf Fitrat va Abdulla Avloniy ilgari surgan iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy g‘oyalar bugungi kunda ham uzviy metodologik va konseptual ahamiyatga ega. Fitrat tijorat va tadbirkorlikni jamiyat taraqqiyoti, milliy mustaqillik va ijtimoiy barqarorlikning asosiy drayveri sifatida baholagan. Jadid ma’rifatparvarlari ta’limni shunchaki nazariy ma’lumotlar yig‘indisi emas, balki shaxsni jamiyat va amaliy hayotga tayyorlaydigan asosiy mexanizm sifatida baholaganlar.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Fitrat iqtisodiy subyektlarning muvaffaqiyatini bugungi faoliyat bilan birga uzoqni ko‘ra bilish va strategik planlashtirish qobiliyati bilan bog‘laydi. Allomaning *"Siz kelajak haqida fikr yuritishni unutmang..."* degan da’vati zamonaviy menejment va strategik tadbirkorlikdagi "bozor dinamikasini oldindan sezish", "xatarlarni boshqarish" hamda "sifatli prognozlash" tushunchalariga to‘liq mos keladi.

O‘quv jarayoniga **“Bugun, ertaga, kelajak”** tamoyilining joriy etilishi o‘quvchida quyidagi sifatlarni rivojlantiradi:

Bozor konyunkturasini baholash;

Muqobil variantlarni qiyosiy tahlil qilish;

Resurslarni istiqbolli taqsimlash va risk-menedjment.

PEDAGOGIK INTEGRATSIYA YO‘NALISHLARI

Fitrat iqtisodiy-ma’rifiy qarashlarini amaliy ta’lim tizimiga tadbiq etish uchun **beshta asosiy pedagogik yo‘nalish** taklif etiladi:

№	Yo‘nalish	Pedagogik mazmuni va vositalari
1	**Muammoli ta’lim (PBL)**	Tarixiy va zamonaviy iqtisodiy keyslar orqali muammoni aniqlash hamda unga yechim topshirish.
2	**Loyihaviy faoliyat**	Mahalliy resurslarga tayangan holda startup loyihalar, ijtimoiy va oilaviy biznes modellarini yaratish.
3	**Moliyaviy savodxonlik**	Shaxsiy va oilaviy budjetni rejalashtirish, jamg‘armalar hamda xarajatlar balansini modellashtirish.
4	**Strategik fikrlash**	Shaxsiy kasbiy rivojlanishning 5–10 yillik strategik modelini tuzish va bozor xatarlarini tahlil qilish.
5	**Qadriyatga asoslangan ta’lim**	Halollik, shaffoflik, mijozga hurmat va ijtimoiy-ekologik mas’uliyatni singdirish.

Jadid ma’rifatparvarlari tomonidan tashkil etilgan yangi usuldagi maktablar ta’lim mazmunini tubdan yangilashga xizmat qildi. Matematika, hisob-kitob, geografiya va tabiatshunoslik kabi fanlarning o‘qitilishi o‘quvchilarga hayotiy hamda iqtisodiy vaziyatlarni to‘g‘ri baholash imkonini bergan.

Zamonaviy ta’limda qo‘llanilayotgan amaliy faoliyatga asoslangan o‘qitish tamoyili Avloniy ilgari surgan bilim va amaliy faoliyat birligi g‘oyasi bilan bevosita hamohangdir. Tadbirkorlik ta’limida ushbu tamoyil quyidagi amaliy

model va topshiriqlar orqali amalga oshiriladi:

1. **“Biznes g‘oya” loyihasi:** Mahalliy ehtiyojlar va ijtimoiy muammolar tahlili asosida kichik biznes modellari va loyihalarini ishlab chiqish.

2. **“Daromad va xarajat” amaliyoti:** Mahsulot yoki xizmat yaratish uchun zarur bo‘lgan resurslar, xarajatlar va kutilayotgan moliyaviy foydani hisoblash ko‘nikmalarini shakllantirish.

3. **“Mening kasbim — mening imkoniyatim” loyihasi:** Tanlangan kasbiy faoliyat orqali iqtisodiy va ijtimoiy qiymat yaratish imkoniyatlarini modellashtirish.

4. **“Halol tadbirkor” keys-stadisi:** Muammoli iqtisodiy vaziyatlarda halollik, shaffoflik va ijtimoiy mas’uliyatga asoslangan qarorlar qabul qilish.

Avloniy va uning safdoshlari uchun iqtisodiy bilim hamda kasb-hunar egallash faqatgina shaxsiy boylik orttirish vositasi bo‘lmagan. Ular iqtisodiy mustaqillikni ishsizlik, nochorlik va qaramlikning oldini oluvchi, ijtimoiy barqarorlikni ta’minlovchi asosiy omil deb bilishgan.

Tadbirkorlik kompetensiyasini shakllantirish o‘quvchilarning kelajakda faqat tijorat bilan shug‘ullanishini nazarda tutmaydi. Ushbu kompetensiya har qanday faoliyat sohasida talab etiladigan ijtimoiy va kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi:

1. Kasbiy yo‘nalganlik va mehnat bozoriga moslashuvchanlikni oshirish;
2. O‘z-o‘zini band qilish va iqtisodiy mustaqillikka erishish imkoniyatlarini kengaytirish;
3. Tashabbuskorlik va muammolarga tizimli yechim topish ko‘nikmalarini rivojlantirish;
4. Halol mehnat va ijtimoiy mas’uliyat madaniyatini qaror toptirish.

Mutafakkirning pedagogik qarashlari va zamonaviy kompetensiyalar o‘rtasidagi konseptual muvofiqlik quyidagi jadvalda umumlashtirilgan:

Abdulla Avloniy g‘oyasi	**Zamonaviy kompetensiya**	**Shakllantiriladigan amaliy ko‘nikmalar**
Ilm va molning zarurligi	Iqtisodiy tafakkur	Iqtisodiy jarayonlar hamda qonuniyatlarni tushunish va tahlil qilish.
Mol topish uchun hunar va mehnat	Kasbiy kompetensiya	Kasb-hunar bilimlari va amaliy ko‘nikmalardan unumli foydalanish.
Har bir sohada ilm zarurligi	Innovatsion va raqamli kompetensiya	Zamonaviy axborot texnologiyalari va yangi bilimlarni amaliyotga tatbiq etish.
Boylikning milliy taraqqiyotdagi o‘rni	Moliyaviy savodxonlik	Resurslar, daromadlar va jamg‘armalarni ratsional boshqarish.
Axloqiy tarbiya	Ijtimoiy mas’uliyat	Tadbirkorlik va kasbiy faoliyatda halollik hamda mas’uliyat tamoyillariga amal qilish.
Amaliy tarbiya	Tadbirkorlik ko‘nikmasi	Amaliy qarorlar qabul qilish, xatarlarni baholash va tashabbus ko‘rsatish.
Kasb va hunar o‘rganish	O‘zini o‘zi ta’minlash kompetensiyasi	Shaxsiy va oilaviy iqtisodiy mustaqillikka erishishga intilish.

Abdulla Avloniy g‘oyasi	**Zamonaviy kompetensiya**	**Shakllantiriladigan amaliy ko‘nikmalar**
Millatga xizmat qilish	Fuqarolik mas’uliyati	Shaxsiy va tijorat manfaatlarini jamiyat taraqqiyoti bilan uyg‘unlashtirish.

XULOSA:

Jadid ma’rifatparvar pedagoglarining iqtisodiy va ma’rifiy merosi shunchaki tarixiy-falsafiy manba bo‘lib qolmay, balki zamonaviy ta’limda tadbirkorlik kompetensiyalarini rivojlantirishning metodologik poydevori bo‘lib xizmat qiladi. Fitrat ilgari surgan uzoqni ko‘ra bilish, iqtisodiy madaniyat, aql va intizom birligi hamda ijtimoiy mas’uliyat g‘oyalarini ta’lim jarayoniga integratsiya qilish raqobatbardosh, strategik fikrlaydigan va ma’naviy yetuk mutassislarni tayyorlashning muhim omilidir. Abdulla Avloniyning pedagogik-ma’rifiy merosi zamonaviy ta’lim tizimida yoshlarning iqtisodiy va tadbirkorlik kompetensiyalarini shakllantirishda boy milliy-metodologik manba hisoblanadi. Mutafakkir tomonidan ilgari surilgan “ilm va mol”, “kasb va hunar” hamda “axloqiy va amaliy tarbiya” birligi zamonaviy tadbirkorlik ta’limini nafaqat sof daromad topish texnologiyasi, balki ijtimoiy mas’uliyatli, halol va milliy taraqqiyotga xizmat qiluvchi shaxsni tarbiyalash jarayoni sifatida qayta anglash imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mirziyoyev.Sh.M “Jadidlar: milliy o‘zlik, istiqlol va davlatchilik g‘oyalari” mavzusidagi xalqaro konferensiya ishtirokchilariga tabrigi. https://yuz.uz/uz/news/jadidlar-milliy-ozlik-istiqlol-va-davlatchilik-goyalarimavzusidagi-xalqaro-konferentsiya-ishtirokchilariga

2. SH.Mirziyoyev: Jadidlar merosini o‘rganishga bag’ishlangan xalqaro konferensiya ishtirokchilariga yo‘llagan tabrigidan.2023 yil 6-mart

3. Avloniy A.“Tarjimai xol. Tanlangan asarlar.2-jild.T., “Ma’naviyat”, 1998 yil 288- bet”.

4. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – T.: “O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi”, 2004 yil 96-bet

5. Fitrat A. Hind sayyohi bayonoti.//Tanlangan asarlar.1-jildToshkent..Ma‘‘naviyat 2000.

6. Qudratov.Sh.Yo Buxoro amirligida jadidlarning tadbirkorlikni rivojlantirish bo‘yicha yangicha qarashlarining vujudga kelishi. International Journal of Intellectual and Cultural Heritage. 31thMay 2022